

Solveig Bjørnsson Due-Olsen

Som lotte og sykepleier under kampene i Dirdal

Innledning ved Olav Karlsen

To søstre og om deres innsats i 1940: Solveig Bjørnsson Due-Olsen, f. 25/2-1918 i Stavanger, død 31/12-2002 på Stokka sykehjem, og hennes søster Olga Margretha (Deta) Bjørnsson, f. 16/5-1916 i Stavanger, død 11/5-1979 i Stavanger. Begge søstrene er begravet på Lagård gravlund i Stavanger. Foreldrene var Olav Bjørnsson og Helga Fredrikke Emilie Bjørnsson. Solveig ble gift i 1943 med Marton Johan Due-Olsen, foreldre: Stephanus og Hanna Due-Olsen.

Solveig var disponent i sin fars hattefabrikk, Den norske Hattefabrikk a/s i Stavanger sammen med sin mann Marton Johan Due-Olsen og sin bror Olav Fredrik Bjørnsson, Sistnevnte overtok senere Den norske Hattefabrikk a/s.

Etter krigen, i 1945, skrev Solveig en biografi om sin søster Deta og seg selv: *Som lotte og sykepleiere under kampene i Dirdal. Hennes historie gjentas her slik som hun skrev den.*

Krigen

Det var tirsdag den 9. april 1940 at vår fredelige tilværelse fikk slik en brå slutt. En lammelse la seg over arbeidslivet i byen. Gutter og menn forsvant, enhver vilde gjøre sin plikt for fedrelandet. Kvinner, barn og eldre kom sig av sted til sine landsteder, og de som ikke hadde noe sted fra før, tok på måfå ut av byen i alle retninger for å komme vekk fra et bombardement over byen som etter ville rykter og forlydende skulde komme i løpet av natten. Det utviklet sig etterhvert til den rene panikkstemning, og vi fikk mor, Olav Fredrik og Elisa av sted med første rutebåt til Grønnvik. Helga Helene var ute i byen og kom for sent til båten, så hun blev puttet om bord i en overfyldt båt som gikk innom Fister. Det gjalt å få henne ut av den farlige byen, og så måtte hun trapse og gå fra Fister til Grønnvik, alene og betuttet, og kom frem sent på kvelden.

Nu var far og jeg alene i byen, Deta og Harold var også igjen, men slik som ryktene utviklet sig, blev vi mindre lystne på å overnatte i Rogaland-

Solveig Bjørnsson Due-Olsen

gt. og enden blev at vi gikk av sted i frisk nordenvind i Harolds motorbåt for å komme inn til Grønnvik. Det var allerede sent på kvelden, og båten blev fullsatt på kort tid. Det var alle på Storhaug, onkel Nils, tante Berta, Åsta og Bjørn, Deta, Harold, Kvam og frue og far og mig.

Det blåste godt, og da det blev mørkt og været blev verre, måtte vi våte og øvegide ta oss inn til Vassøy. Her fant vi en gammel kone alene hjemme i et hus, og hun lukket oss inn. Skaffet oss liggeplass på gulv og benker, og fyrt opp så vi fikk tørret klærne våre. De fleste av øyas fastboende hadde allerede evakuert derfra på grunn av de store bensintankene som lå der, et farlig mål hvis en bombe skulle falle.

10/4-1940. Neste morgen tidlig startet vi med alt vårt habengut og kom etter ca. 3 timer frem til Bergstua, glad og lykkelige fordi alt hadde gått så godt.

Allerede før vi reiste fra byen hadde Harold bestemt sig for å slutte sig til de norske styrkene, hvor de nu befant sig. Det gjaldt bare å få Deta og foreldrene i trygg forvaring inne på landet. Mens vi ser ham gjøre sig ferdig til å dra, sier Deta plutselig: "Jeg vil bli med!", det kom som en momental innskytelse, og da ordene først var uttalt, visste vi at det var det vi nettopp vilde. Trengte ikke guttene som kjempet der opp i fjellene en håndrekning av en kvinne? "Vi går begge", sa vi, og 5 minutter etter var vi klar til å dra. Ryggsekk på rygg med sovepose, toalettsaker, undertøiskift, litt nistemat og godt kledd med langbukser, skinnjakker og beksom på fot, sa vi adjø til foreldre og søsken, venner og familie som var samlet der inne på Grønnvik.

Vi var så ivrige, det brant under føttene på oss, solen skinte og alt var så fredelig på Grønnvik. Det var ingenting som inngav oss frykt, bare spenning, og den deilige roturen over til Fiskå var en god start på noe vi ikke skulle vite om på forhånd. Alle smilte og vinket, og vi tok landeveien fatt. Men, vanskeligheter som vi i vår store iver ikke hadde regnet med tårmøt seg opp. Hvilken retning skulde vi ta? Det var enda en hemmelighet hvor våre tropper lå, og folk var oppskremte og mistroiske.

Men Harold hadde en besluttsumhet som ikke lot sig rokke, og vi mistet ikke motet. Det var dødsens alvår, det gikk mer og mer opp for oss. Det farlige var at Harold som var skarpskytter, brakte med eget gevær, og vi fikk jobben som ammunisjonsbærere. Men så var vi jo den rene kamuflasje på turen. Ingen tenkte på at en mann dro i krig med to

jenter på slep. Spioner så vi i hvert menneske vi traff som snakket litt famlende, og selv ble vi to ganger tatt for spioner. Vi måtte jo spørre oss forsiktig fram overalt for å få peiling på hvor troppene lå, og om tyskerne kontrollerte noen av de steder som vi skulle passere.

Her som gjennem hele tiden, var ryktene framme før tyskerne. Mens vi travet frem langs fjorder og bygder, var det så fredelig og stille overalt, det minnet helst om en tidlig ferietur til fots. Det var vi selv som på noen dager var blitt forandret. Fra tillitsfulle mennesker med humør og nerver i sin skjønneste orden, gikk vi nu formelig på tå med speidende øine til alle kanter.

Vi finner veien

Fra Fiskå fikk vi buss til Tou, en god veibete som hadde tatt oss mange timer å gå, og på kaien i Tou fikk vi høre litt nytt fra byen, og en liten pekepinn på hvilken retning vi skulle ta. Bussrutene var gått i stå, og vi fikk ta benene fatt utover langs fjorden i deilig vårvær. Skogen stod så vidt grønn og de store eketrærne på Prestegården var et herlig syn som hjalp oss til å se lysere på tilværelsen, og var et balsam på våre nærver, som slett ikke var så verst heller.

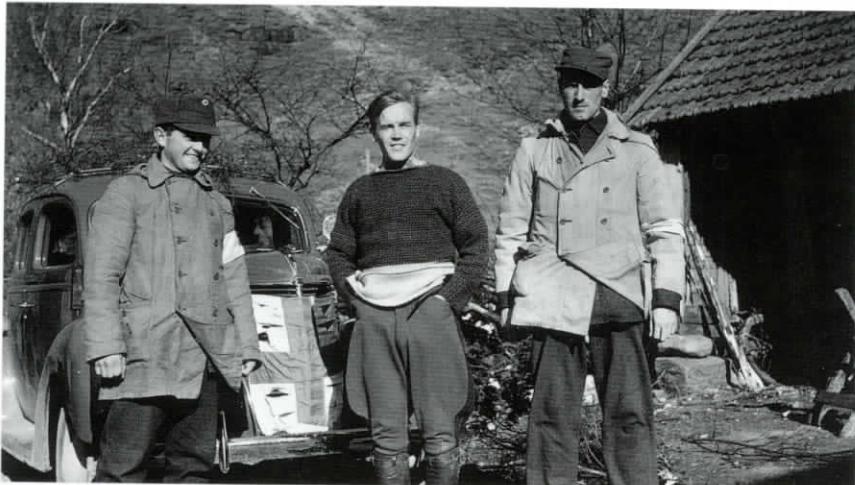
Utpå kvelden kom vi til Solbakke, her var det stille og rolig, en liten krambu var full av gode saker, og vi supplerte vår beholdning av mat og sigareetter og fant et hus hvor vi fikk losji for natten. Det var litt vanskelig å snakke med folk, de var helst redde for å fortelle. Men da vi fikk mannen i huset på tomannshånd, gikk det godt. Vi måtte over fjorden for å komme i kontakt med "de norske", og vi ble lovet skyss neste morgen.

Kvelden og natten seg på, og vi syntes det var godt å få legge oss. Fra vinduene i stuen hvor vi skulle sove, så vi byen forsvinne i mørket. Det var ikke lenger nen blinkende by med tusen stjerne som lyste et godt stykke borte. Alt var stille...

Da plutselig kommer et lysblaff som jager oss opp, og vi kjenner et voldsomt lufttrykk og ser mot byen. Den er et øieblikk helt opplyst, så blir det rødt og farlig gult, det brenner over Storhaug, 2 fly har falt ned og eksplosjoner og smell blir forsterket av branner og rök.

Vi blir som lamslått, vi blir redde, vi blir usikre. Vi vil gå hjem igjen!

11/4-1940. Men neste morgen er det bedre fatt med oss. Vi drar trøstig i vei med båtskyss over fjorden til Sletten. Spenningen er der fremdeles, men et større alvår og en liten anelse av frykt har sneket seg inn i oss. Været er fremdeles herlig med sol og stille, og vi er i god kondisjon. På

Norske soldater hos Ola Enokson og Gerhardine Gilje i Dirdal. Uthuset i bakgrunnen.
Foto: Statsarkivet i Stavanger.

Sletten tar vi inn til Williams hytte, han har dradd dagen i forveien sammen med 6 kamerater, og her får vi nøyaktig beskjed om veien.

Efter en liten hvil og et godt måltid, tar vi igjen veien fatt, over hei(en), opp og nedad bakke. Vi undgår helst hovedveien hvor bilene farer frem og tilbake med folk fra byen som prøver å finne et sted å være til det værste er over. Vi tror det blir et par dager.

Like før vi når Høle, tar vi ned på veien, og der treffer vi en kjent flyger, Jonny Kristiansen som har kommet sig vekk fra Sola, en marinegast som har reddet sig i land fra den bombede Egir, og en gardist som hadde vært hjemme på permisjon da tyskerne overfalt oss. Vi var nu en hel liten tropp, som prøvde å gjøre oss så usynlige som mulig. vi fikk av en bekjent fra byen, beskjed om å gå innom en gård høit oppe i dalen hvor bonden påtok sig å vise vei over fjellet til trappene.

Kl. 11 aften, det var stummende mørkt, nådde vi gården. Stille og rolig kom vi inn på tunet og en av oss banket forsiktig på kjøkkendøren hvor der silte en liten lysstripe ut. Jo, alt var i orden. Vi fikk anvist plass høit oppe på låven, og der krøp vi trette ned i våre soveposer, spente i nerver og utrygge på fremtiden. Å tenne lys eller diskutere høit var forbudt, en visste ikke hvem en kunne stole på, alt var snudd opp ned på et par døgn.

Norske soldater på Gilja ved Ola B. sin gård. Einar Gilje sin gård i bakgrunnen. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

Vi blir vekket av tramping. Tyskerstøvler???? Alle holder pusten, stirrer ut i mørket og synes hjerteslagene er som torden. Et utålmodig MØH... Vi hadde glemt at vi var på landet med kyrne som leieboere i 1. etasje. De trampet som de pleide, tok ikke hensyn til det nye som hadde kommet inn i tilværelsen, ikke ennå i hvert fall. Det var med en følelse av nu begynner en ny tilværslse, at vi igjen la oss til rette i soveposene for å vente på morgenens og transporten videre.

Første etappe er tilbakelagt

Folkene på gården hadde sin egen måte å hjelpe fedrelandet på. Utallige frivillige som kom i deres vei ble hjulpet både med mat og skyss.

12/4-1940. Da vi i grålysningen neste morgen krabbed ned fra høiloftet, lemster etter høisengen og de uvante stikk og kryp, stakk vi innom fjøset og fikk oss en liten kattevask og opfriskning i vannpumpen hos Dagros. Vi kom snart til hektene etter en deilig kopp kaffe på kjøkkenet og den friske luften fikk jaget den siste rest av tretthet av sted. En lastebil stod klar på tunet, godt kamuflert med bondekonens rutete dyne, som var-

met godt, og som vi lik strutsen stakk våre hoder under når de tyske fly nærmet sig og kretset over oss i store buer.

Efter noen kilometer oppetter fjellet, tok bilveien slutt og så var det å ta benene fatt over den siste åsryggen hvorfra vi fikk en flott utsikt over hele Oltedal og veien videre mot Dirdal.

Her nede skulle nordmennene ha samlet seg, men ryktene som gikk forttere enn oss kunne fortelle at tyskerne hadde rykket innover hele dalen allerede. Gjennom vår felles kikkert kunne vi se soldater der nede mellom husene.

Er det våre, eller er det ikke våre? Kikkerten gikk fra mann til mann, og tilslutt belv vi enige om at uniformene var norske. Men rykter og mistro hadde allerede begynt å gjøre sin virkning. Vi begynte simpelthen å lure på om det var tyskere som hadde funnet depotet på Madla og trukket i norske uniformer som en taktisk form for kamuflasjekrig. I vår iver etter å finne ut hvem som beveget sig der nede, hadde vi vært uforsiktige, og plutselig ser vi maskingevær rettet mot uren hvor vi seks ligger. Du verden så redde vi blev, selv om vi ble forarget samtidig. Nu fikk det stå til, nedover måtte vi, skritt for skritt. Svetten rant, ikke bare av anstrengelse, og kanskje noen treget. Det blev ikke sagt noe om det.

Så var det nordmenn likevel, en hel avdeling Oslo gutter som hadde ligget her ved Stavanger på nøytralitetsvakt, nu også disorientert i dette ukjente fjell-landskap langt hjemmefra.

Det var de første norske linjene vi var kommet til, og stor var gleden over forsterkningene: En flyger uten fly, en marinegast uten båt, en skarpskytter med gevær, en gardist på permisjon og to lotter, som i hvertfall var huslige og hadde god vilje til å ta fatt. Det ble jammen velkommen. Alt var fredelig, fly hadde kretset over dalen, men ikke opdaget forlegningene.

Efter en lang prat og en pust bar det avssted igjen, gjennom Oltedal på trette ben med støvete støvler. Befalet, som vi skulle melde oss til, var ennu mange mil innover i dalen. Vi var riktig forventningsfulle og ivrige, og godt var det at vi ikke allerede da hadde anelse om hva krigen skulle bli for et helvede.

En liten bondestue fungerte som hovedkvarter for den norske forsvarsmakten. Den var så fredelig med sine små ruter og luftige gardiner, og sauер og lam som ruslet fundt og gresset i solen. Her meldte vi oss til tjeneste, og blev høitidelig innskrevet med navn og adresse, år og dato, og de nærmeste pårørende i tilfelle vi skulle komme bort. Dette var jo straks mindre idyllisk, og da vi hadde vært innom depoet og fått utlevert

uniformer og tilbehør, syntes vi igjen at bladet hadde snudd seg for oss.

Depoet var en gammel låve hvor en løitnant hadde ansvaret for forvandling fra sivil til militær. Det var nok mange tanker som passerte parallelt med bukser, jakker, luer, islendere, fotkluter m.m., om igjen og om igjen, mens alle de lysluggede ungguttene, blå i blikket, kom gående fra gården og grend for å stille sig til tjeneste.

De fleste var gutter fra distriktet, men vi var noen byfolk også. Øien-synlig reagerte løitnanten ikke da vi to jenter troppet opp. Vi fikk minste nr. i lue, jakke og islender, det blev hele vår uniform. Buksene hadde vi heldigvis selv, det fantes nok ikke den slags for oss. Godt for oss at vi ikke kunne lese tankene hans, de var nok ikke høie, "jentefjols"? Vi hadde nok da, i såret tilstand, tatt benesten veien hjemover igjen, i så fall. Med hver vår bylt under armen tuslet vi hus imellom til vi fant et lite krypinn på et loft, hvor vi kunne foreta forvandlingen. Luen kom kjekt på snei, og for første gang forstod vi, og tilgav rekruttene for deres i fredens dager så selvsikre og freidige opptræden. Det var en egen stemning å være i Kongens Klær. Tenk at den for oss før så latterlige uniform kunne gi oss en så trygg følelse.

Våre sivile klær ble rullet godt sammen og puttet inn i et hjørne der oppen på loftet, og skjebnen vilde at nettopp her skulle vi befinner oss den dagen vi i skrek måtte kaste alle militære effekter for å komme oss ut av tyskernes klør. Og på dette stedet begynte livet i felten for to ganske almindelige unge piker.

Foreløpig var det ikke stort å gjøre verken for soldater eller lotter. Vi var nemlig blitt utnevnt til lotter. Tittelen ble utdelt sammen med uniformen, ganske greit og enkelt. Noe skulle man jo hete.

Så langt det lot sig gjøre fikk vi litt orientering i å "stille opp, på stedet hvil og tred av". Det gjalt å holde oss litt i ånde, samme med hva. En del jøder hadde tatt sin tilflukt i denne trange dalen, et sikkert sted på denne urolige jorden. Og så blev det nettopp her at troppene blev konsentrert. De var folk vi ikke kjente fra før, men vi blev plutselig så glad i alle mennesker. Herr og fru Fein som hadde drevet 15. øres basaren i Stavanger, blev som våre kjærreste venner som vi prøvde å hjelpe på alle måter, og vi var ulykkelige for, da vi forlot dem mellom disse høie fjell, inne-stengt på alle kanter. Det var siste gang vi så dem.

En liten løitnant stagget de nyankomnes iver med det stadige om-kved: Soldatens lodd er å vente, å vente... Hva skulde vi vente på, var det ikke bare å få tyskerne ut snarest mulig? Vi modige nordmenn, bare vårt mot måtte kunne jage tyskerne ut. Det var vel helst mot vi hadde nok av

Norske soldater i stilling i steinura. Sted og personer er ukjent. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

da, en del Krag Jørgensen og så noen kjempetunge mitraljøser som det måtte 5 mann til for å flytte. Ja. troen skulle flytte berge!

Til å begynne med blev vår plass i en tropp sammen med guttene. Befalet visste ikke riktig hva de skulle sette oss til, det var jo en uvant situasjon for alle sammen. Med et så fredelig våpen i hånd som nål og tråd, begynte vi vår gjerning. Vi fikk ta oss til noe selv som vi mente var nyttig. Hullete strømper og løse buksekapper kom snart fram i lyset. Og eftersom tonen blev mer kameratslig alle imellem, ble ikke guttene redde for å be oss om små tjenester. Soldatene hadde fått utlevert ulltepper, og vi tilbød oss å sy dem sammen i sidene til soveposer, da varmet de bedre. Begeistringen var stor, der vi satt på loftsgulvet mens nålen gikk ut og inn i veldig fart.

Befalet for troppene vilde gjerne ha god kaffe, og da alvåret ennå ikke var begynt, kunne man tillate seg å ha det god, med dekking av bord og fin servering av lotter. Og vi strevet og kokte i offisersmessen. Kantiner innsmurt med 25 års gammel vaselin ble en hard jobb å få rene, og vi syntes unektelig at det var litt avlegs saker og ting som blev pakket ut, selv om vi hadde vært speiderpiker og på telttur selv.

Utdeling av mat fra feltkjøkkenet. Nøyaktig sted er ikke kjent, men det var et slikt kjøkken plassert hos Martin Enokson Gilje i indre Gilja (Juabakken). Foto: Statsarkivet i Stavanger.

Mens vi stod med sepeskum til oppetter armene, hadde kaptein Øvre-gård, som var troppens sjef, hatt sig en tur bort til sanitetens leger, og de var blitt enige om at vi kunne gjøre mer nytte for oss der.

Med blandede følelser tok vi farvel. Troppen skulde ut i stillinger. De stuet sig inn i busser mens de sang av full hals "Gi mig ditt hjerte, Maria". Det var slageren i de dager. De visste jo ikke hva de skulle oppleve, de sang seg ut i krigen. Men der var en og annen som ikke riktig var med. De ville gjerne hjem igjen, hjem til mor og alle husdyrene, til livet slik det var før.

Sanitetten var klar til oppbrudd, de også, da vi kom dit. Vi så vel så små og bortkomne ut i de store jakkene. Kanskje var de nervøse for å overta ansvaret for oss, ikke visste de hva vi dudde til heller. Tenk om vi var to små tårepersere? Vi lot imidlertid ikke tårene komme frem, og klumpen i halsen skjøv vi langt ned. Hånd i hånd, langt hjemmefra med bare fremmede mennesker sluttet vi oss til troppen, hvor vi skulle oppleve så meget før vi igjen var ute av vår stolte uniform.

Nu skulle vi frem bak de forreste linjene, uten et Rødekorsmerke, verken på armen eller andre steder.

Denne gangen gikk turen til Gjestdal, denne gang i bil, denne gang i uniform. I et ungdomshus ca. 5 km. ovenfor Ålgård skulde vi holde til inntil videre. Vi betraktet dette ungdomshuset med fastspikrede lemmer, støv og skitt i alle kroker, og uten innlagt vann, og tenkte: "du verden for et sykehus for legene å arbeide i!. Men det var trots alt elektrisk lys! Men den gleden skulle ikke vare for lenge.

Her trengtes det vask, og det blev det også. Det var en tross som drev oss frem til å gjøre vårt aller beste. Vi vilde vise de overlegne offiserer at vi kunde og vilde, både lære og utføre, det som trengtes. Hva trodde de?

25 villige sykebærere hentet vann og ved, det gikk med liv og lyst, og da vi var ferdige var resultatet slett ikke verst. Legene nikket anerkjennende, de slapp å ta seg av renholdet så det ut til. Og godt humør og sol inn gjennem de blanke vinduene gjorde det ganske trivelig.

Den hvitmalte kirken tvers over veien blev elektrisk opvarmet. Der hadde vi et godt sted for de sårede etter legebehandlingen. Det var jo litt paradoksalt med kirkegården rundt. Men det var faktisk ingen som tenkte på at noen skulle dø? Ikke da. vi ventet jo på sårede, men de skulle taes vare på og bli friske igjen, derom ingen tvil. Du verden for en deilig moral og tiltro vi hadde til hverandre. Vi var vel forberedt syntes vi, vi ventet nu bare, ventet og ventet. Vi ventet i grunnen alltid.

Legene begynte etter hvert å kommandere oss til litt av hvert, et godt bevis på at vi var godtatt som assistenter.

Meldingene om de første trefningene kom inn. Nu vilde det vise sig om vi var sterke nok til det vi hadde begitt oss ut på. Et stort slag var i gang ved Ålgård, og saniteten ventet på ordre om å rykke ut. Under forberedelsene spurte dr. Søiland oss om vi tålte å se tarmer, eller besvimte når vi så blod? Vi svarte kjekt at vi nok skulle klare det, hva annet kunde vi si. Samtidig skulde vi jo overbevise oss selv om samme sak, men vi sendte hverandre et spørrende blikk.

Drønnene fra mitraljøser og kanoner ble etter hvert en uhyggelig musikk, som forverret sig etterhvert som mørket seg på. Det rislet kaldt nedover ryggen, samtidig som hendene var klamme av svette. Det var i sannhet en fremmed situasjon som våre nerver knapt visste hvordan de skulle registrere. Vi visste ikke om vi var redde eller hva det var som feilte oss.

Mens instrumentene kokte, det hadde vi lært, og operasjonsbordet ble gjort klart, der hvor det for ikke lenge siden hadde vært store kaffekopper og lefsemat for bygdens folk, begynte etterhvert de skrekkeligste synet å stige frem for oss. Vi så det på blikket til de enkelte, hva ville vi få

se på båren? Sykebærere dro av sted med bårer, feltflasker fylt med varm melk og sanitetsvesker for øieblikkelig hjelp. 1 av legene fulgte med. Nu var vi litt redde alle sammen. De som drog ut for å samle opp sårede kamerater, i hvilken forfatning skulde de helst ikke tenke på, og vi som satt tause tilbake. Tause, men stirrende på alle sterile kniver, tener og sakser, sprøiter og bedøvelsesmidler.

Vinduene klirret og tennene klapret. Alle bad sin tause bønn om hjelp til å klare dette.

En – to – tre timer gikk. Eller var det meget, meget lenger?

Så kom de tilbake, susende i mørket og bråstanset utenfor. Vi satt som spikret. Lyttet – var det stønn vi hørte? Men de hadde ingen sårede med. Men vår lege og et par menn var tatt av tyskerne og de blev internert til kampene var over. Kl. var 1 midnatt, og timene gikk. Søvnen var langt borte mens vi ristet i sengene våre etter den første påkjjenning.

13/4-1940. Begivenhetene gikk nu slag i slag Drønnene fra trefninger fylte stadig luften, vi gikk og slang hus imellem, ventet på ordre. I mørket kunne vi se prosjektilene som det rene fyrvekeri. Men vi hadde ikke noe å gjøre. Vi vasket, laget bandasjer og laget mat. Dagen gikk. Den stadige ventingen på å rykke ut slet på nervene. Men legene hadde en vidunderlig ro som smittet oss andre og dysset ned angsten og panikken som vilde gripe oss når det begynte å mørkne.

Efter hvert la vi merke til at flere og flere av de fiendlige flyene som hadde floiet innover fjellene og speidet, mer og mer konsentrerte kirken og ungdomshuset hvor saniteten holdt til. Stadig vakk måtte vi springe i skjul bak trærne og mellom gravene på kirkegården. Der var noen store busser, brukt til troppetransport og plassert under trærne rundt kirkegården, som tiltrakksig flyenes opmerksamhet. Dette var noe vi hadde oversett. Man måtte ikke resikere at "sykehushuset" ble beskutt. Det lille Røde-korsflagget, $\frac{1}{2}$ meter i firkant, var ingen betryggelse. Det var ikke synlig fra luften. Det var et "nett lite skilt" for en forbipasserende. Bussene måtte vekk, men det var ingen lett sak da de var nesten tomme for bensin. Det ble et ganske stort problem for karene, men de lirket og slet og fikk dem bort i et skogholdt.

Dette satte oss på tanken at våre egne biler, 2 lastebiler og 3 personbiler, måtte forsynes med rødekkorsflagg, synlige fra luften. Flagg hadde vi ikke, men i ungdomshuset var det røde gardiner, og de måtte ofres. På nabogården fikk vi et hvitt tøi og lånte symaskin. Flaggene ble sydd, bilene var trygge. I nattens mulm og mørke suste stadig store lastebiler

Ved veien opp til Giljastølen. Vi ser Gilja nedenfor. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

forbi med preseninger over. Vi visste det var trette soldater som var blitt avløst og nu skulde få en liten hvil, eller det var friske tropper som skulde i ilden. Ordinanser på motorsykler kjørte uavbrutt forbi mellom fronten og staben. Ofte hendte det at en og annen løytnant kom innom med et par av sine gutter for å få lappet på en finger eller fikset et helsår, og mens behandlingen foregikk, stod vi alle omkring og fikk de heltemodigeste bedrifter fortalt på en såre beskjeden måte. Men øinene lyste av stolthet når han fortalte om "guttene mine".

Så en dag hendte det som vi slett ikke hadde forutsett. Kraftstasjonen ble sprengt, og så stod vi der uten lys. Kirken som vi hadde holdt opvarmet til eventuell bruk blev isende kald. Den kunde ikke lenger regnes med. Lys-situasjonen ble ordnet ved at det ble revirert en flott Aladin-lampe hos landhandleren. Den gjorde nesten det elektriske lyset til skamme. Vi har en mistanke om at lyspøren var beregnet til festlige anledninger da den ble innskrudd "før krigen".

En kveld i 10-tiden fikk telefonvakten opringning fra Oltedal. En fange var blitt skutt ved et flukt forsøk, og trengte legehjelp. En symaskinagent.

Døde sau og lam etter bombing av tyske fly. En av de norske soldatene står på marka til Ivar Veen. Det var to bombekrater her. 15 lam og sau ble drept. De ble kastet i bombekraterne. I bakgrunnen ser vi gården til Einar Gilje (t.v.) og Martin Gilje. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

hva hadde han å gjøre i Oltedal? Han skulde selvfølgelig selge symaskiner, men man hadde ham mistenkt for å ha en langt viktigere opgave. Det var nemlig svært lett for de tyske fly å peile sig inn mellom de trange dalene hvor de norske styrkene lå. Og telefonsambandet var jo i orden for så vidt. Så blev han tatt vare på, meget mot sin vilje, og da han i kveldingen skulde ut et nødvendig aerend, satte han på sprang inn mellom busker og trær. Vaktene fryte av sine første skudd i denne krigen, traff ham i benene og gav ham for sikkerhets skyld noen gode slag i hodet.

Hos oss blev igjen alt gjort klart. Stemningen var så som så mens vi ventet på bilen som skulde bringe den sårede. Et fjellsom stenger for utsikten mot Stavanger blir plutselig som en vulkan i utbrudd. Vi forstår hva det er, og alle tenker på dem som er igjen i byen. Mellom knitringen fra antiluftskytset høres tunge drønn fra bombeeksplosjoner.

Så kommer bilen, og vi glemmer aldri det synet som møtte oss. Den

fangne vakler inn gjennem døren med to revolvermunninger i ryggen. Støvlene var gjennomhullet av kuler, og håret stod ende til værs. Det var rødt, på en gråhåret 60 åring. En nordmann fanget som spion. Han blev plassert på bordet. I hodet hadde han et stort sår og blodet randt nedover ansiktet og blandet sig med jord og grus fra veien etter basketaket med vakten. Hårde ord måtte til for å få ham så rolig at han kunne behandles. Smerter kjente han ikke, han var helt lammet av sjokket. Legene fikk omsider stelt pent med ham, fra topp til tå. Han blev ganske almindelig å se til, stakkars, etter hvert som nervene la sig til ro. Det blev satt vakt over ham for natten, og vi fikk lov å tre av. Den kvelden måtte jeg ty til et glass vann som jeg svelget med dype pust inn og ut. Arbeidsdagen hadde vært fra kl. 6 om morgen og nu var den 12 midnatt.

14/4-1940. Under skiftningen på sårene dagen etter fortalte fangen med et skadefro smil hvor glad han var fordi han hadde skaffet oss et øvelsesobjekt. Ja, ja det var på en måte ilddåpen, hvor svette og kvalme hadde vært rikelig til stede. Et par dager etter blev han brakt til sykehus på Ålgård. Vi skulde jo være mobile, og det var vanskelig å transportere ham ned. Like etter fikk han befatning med tyskerne.

Nyheten om at Ålgård var tatt av tyskerne og at nordmenn måtte trekke sig tilbake fra sine stillinger nådde oss. Vi lå nu så nære linjene at vi kunne følge de norske soldaters beveglser der de krøp fremover markene. Her var det ikke noe fjell som stengte for utsikten. Med spente nerver fulgte vi nu utviklingen og situasjonene. Klarte nordmennene å stanse tyskerne fremrykninger? Og så disse flyene med sine hvinende lyder som skar sig inn i nervene.

Flere og flere biler fullastet med soldater, våpen og pakninger, raste forbi oss — fra fronten. Det ble litt pinibelt for oss syntes vi. Trakk nordmennene sig tilbake uten å gi saniteten ordre om å flytte? Det var samtaleemnet, frem og tilbake. Uten ordre kunne vi ikke bryte opp. Vi stod jo under militær kommando. Nervositeten skinte gjennem hos alle. Og der ble røkt sigaretter, mens vi med øinene fulgte alle bilene som kom forbi. Ingen stanset, ingen sa noe. Her stod vi hele troppen utenfor huset, fra leger til sykebaerere. Noen med hendene i lommen, andre rusket sig i håret, mens noen gikk frem og tilbake, alle ventet på startskuddet til "av gårde". Det ville være alt annen enn hyggelig å falde i tyskerne hender nu. Hva skulle våre tropper gjøre når de fortsatte kampen, uten saniteten. Der var vi nokså innbilske, syntes vi, innerst inne. Men vi måtte si noe. Overbevise oss selv om at vi tellet med, vi også. Øinene

gikk i allle retninger over fjell og dal, inn mellom trær og busker. Dagen og timene gikk, ingen var sultne, ingen hadde tid til å spise.

Der oppdaget vi en hel tropp soldater marsjerende nedover utmarken. Hjertet stanset et øieblikk, helt sikkert. Var det tyskere??? Spent fulgte vi den der de nærmest sig. Vi var unaturlig rolige, livredde! Da vi hadde dem nær innpå oss, så vi at det var våre egne soldater på retrett. Ingen av oss glemmer vel de ansiktene, Alvårlige, med bøjet hode, marsjerte de forbi. Ingen spurte om noe. Ingen vilde ha svart oss.

Situasjonen var nu blitt slik at vår ellers så rolige bataljonslege gav ordre til opbrudd, «alt klar på bilene». Den ordenen skulde han ikke gi to ganger.. Aldri før var pakningen gått så raskt og så lysløst. Bilene blev snuudd den rette veien. Det var bare å sette motoren i gang. Det hele minnet om en start i Monte Carlo løp for Rødekorps biler.

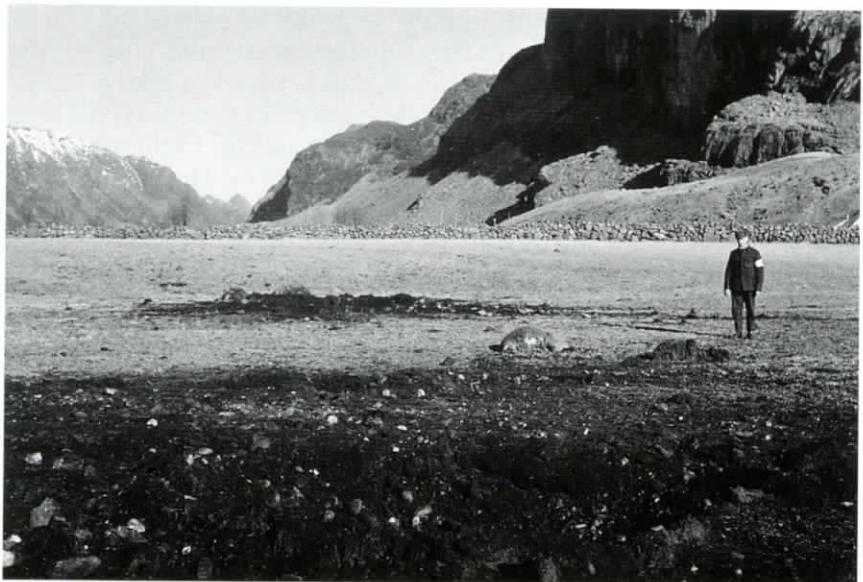
Så kom sjokket....

Nede i svingen kom en stor lastebil, og de tyske hjelmene kom tilsyne som en skog på lasteplanet. Vi stod der med hendene knyttet i lommene og satte fingrene gjennem lommetørkledet. Bilen stanset utenfor huset vårt... og så fikk vi pusten igjen.

Det var 12 tyske fanger, delvis såret, som ankom under bevoktning av noen barske østlandsgutter. En liten tett ung-gutt hoppet ned fra bilen og kommanderte på klingende østlandsks: "Alle mann ut". Det må ha vært et stort øieblikk for ham! For oss var ordenen "Inn med alle kasser, alt skal gjøres i stand for behandling". Og dermed var vi i full aktivitet igjen. Det var så rart å ha disse fremmede slik plutselig inn på livet. Ingen var alvårlig skadet, og etter god behandling fortsatte de til en fangeleir. Tenk de var almindelige mennesker, nu når de var fanger. I vårt overmot om de seirende, hadde vi etterpå råd til å synes synd på dem, stakkars, så langt hjemmefra og alle bare barn å se til.

Soldatene, som kom med fangene, brakte beroligende nyheter til oss: "Vi holder stillingen!" Fantastisk, ikke sant? Kampmotet på plass, bilene losset, alt på plass i sykehuset. Natten falt på, og månen listet sig frem bak en fjelltopp. Vi visste ikke riktig om den holdt med oss eller med tyskerne.

Så var spenningen over for denne gang. Men vi dirret og skalv litt for oss selv enda. Vi ruslet olover veien til låven hvor sykebærerne holdt til. Der bodde også noen evakuerte fra Sola. En mandolin kom frem og i skjæret fra en lykt satt vi rundt i højet og sang. Det var som om det løste opp all angst i brystet, den ene sangen avløste den andre. Da vi sang

Norsk sanitetssoldat ved bombekraterne på Gilja. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

"Ja, vi elsker dette landet", reiste vi oss alle. Vi følte oss så sterke da vi stemte i "også vi når det blir krevet, for dets fred, dets fred slår leir". Og aldri hadde vel Bjørnsons ord gitt oss slik en ild i sjelen som denne vårvkelden i en låve på Gjestal. Ordene var virkelighet i dag.

Kl. 10 kommanderte sersjanten ro, og vi ruslet ut av låven, stille og rolig bortover landeveien for å komme i hus.

Men hva var det. Vi blev helt kalde. 6-8 motorsykler med 2 mann på hver kom kjørende mot oss i mørket med fullt lys. Tyskere sa vi, og ønsket vi kunne forsvinne i jorden. Det var nok ikke av beste kvalitet det motet vi hadde opparbeidet oss til gitarens toner og fædrelandssangens ord. En stabsoffiser gikk frem og ropte Holdt! Men hva nytter det, tenkte vi med gru, nu blir det bang bang for oss alle. Men det var norske soldater som skulde innover med viktige beskjeder og hadde ikke tid til å stanse. Vi stod der tafatt, noe måtte ha hendt, men hva? Men nu skulde der soves, og soves godt. Vi hadde fått køieplass i samme hus som telefonvakten.

Denne kvelden ble bare støvlene tatt av og vi sovnet snart. Ha takk du ungdomens sjelero som gav oss noen timers hvile. Men ikke så lenge.

Plutselig for vi opp. Vi hørte springende steg oppover veien, i full fart, og døren blev nesten revet av hengslene, Opphissede stemmer kunne høres gjennem gulvet. Ordren var kommet, vi skulle være klar innen 2 timer for videre flytning. Stegene forsvant videre oppover veien mot låven hvor sykebærerne lå. Inn i sovnens, ut av sovnens, det gikk litt fortumelt for sig. Vi la merke til at konen på gården gråt da vi tok farvel. Hun fikk bruk for alt sitt mot og sin kraft da hun noen timer senere fikk tyskerne svømmende over sig. Men alle spor av oss var vekk.

Vi hadde fin orden på sakene og disiplinen var god og bilene blev lesset uten et overflødig ord. Rødekorserket blev tilslutt tatt ned av veggen, og det siste vi gjorde var å sikre oss et rødt gardin.

Men ennu var kl. bare $\frac{1}{2}$ 2. Skulde vi ennu gå og vente her i $\frac{1}{2}$ time? Men ordre var ordre. Mørkt var det, og skuddene fikk rutene til å klierre.

Så kjørte vi, presis kl. 2. Fjellene var så truende. Vi satt i den siste bilen sammen med dr. Ødegård. Ikke et lys måtte tennes, og veien var kronglete og fæl. På den ene siden bratt fjell med trær og utspring, på den andre siden vannkant eller elven. De norske soldatene hadde behandlet veien grundig. Stener var sprengt frem, det var så vidt en bil kunne passere. Med små mellemrum ble vi stanset av vakter, og et øieblikk blev lyset slått på. Det er bleke, trette ansikter vi ser hos disse guttene som står så utsatt på vakt her oppe i nattens mulm og mørke. Hvem blir de neste de skal holde an? Det var ikke mange timene før en tyskerbil dukket opp. Den enslige vakten ble resolutt løftet opp blant tyskerne, før han fikk åpnet munnen, og av sted bar det til kasjotten med han.

Efter 2 timers kjøring når vi gjennom Oltedal og Dirdal frem til Giljegården og svinger inn på tunet ved en bondegård. Alle sivile har for lengst forlatt husene. de har tatt med sig sengeklær og den mat som fantes og lagt sig i skjul rundt om i urene. Guttene kryper inn på låven. De er så trette, og får nok sove. Legene og vi to lotter ruller ut soveposene våre i bestestuen og sover de rettferdiges søvn til kl. 7 neste morgen.

15/4-1940. På gården hvor vi har overnattet er der lagt inn en mengde Oslo gutter med bronkitt som de har pådratt sig i de kolde vårettene, mens de vasset omkring i snøen uten ski og med stor opp-pakning. Husset er nesten fullt. Vårt sykehus skal ha stasjon en km. lenger inne i dalen. vi har ingen sårede ennu, og legen bestemmer at vi to lotter skal bli igjen her nede for å passe de syke sammen med en ung sykepasser. Vi får beskjed om at vi under ingen omstendighet må forlate huset. Er det noe vi vil legene, må vi sende en ordinans mellom sykestuen og sykehу-

Tysk bombefly av typen Henkel 111 over Gilja. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

set. Vi hadde også en soldat med smittsom halsesyke, og hans kopper måtte kokes. Ja, her fikk vi ansvar overlatt oss, du store min.

Utpå dagen får et øredøvende brak oss til å fare til døren. Det kommer fra nederst i dalen. En røksøile stiger opp. Hva i all verden er dette? Telefonen kimer, det er fra Dirdal, ca. 5 km. lengre nede. En tysk torpedobåt er kommet inn fjorden og beskyter de norske stillingene der nede. Så var det altså en granat derfra som hadde slått ned i lien like nedenfor huset vårt. Hva skulle vi gjøre med alle de sengeliggende med høi feber? Ordinansen kjørte opp til sykehuset for å få beskjed fra legene. De syke skulde klæs godt på, og vilde bli hentet av en bil. Dette måtte vi ta langt, ikke noe panikk, og som om det var den mest dagligdagse ting gir vi beskjed om at de skal stå opp og flyttes lengre inn i dalen hvor det er tryggere. Med spøk og latter får vi dem klar, pakker sekkene, og plasserer de dårligste i biler. De friskeste skal gå, men bare hvis lottene blir med dem. Vi var blitt riktig gode venner med disse østlingene som helst vilde dra fra oss for å komme hjem til sine egne daler og sloss for fedrelandet.

Langsomt går det oppover, for soldatene er matte i knærne etter feberen. Kanonaden er voldsom. Den ruller som torden frem og tilbake mellom de høie fjellene. Vi kommer forbi bedehuset. Det ser nifst ut med barikader og piggrådsperringer, og innenfor rutene skimter vi de tyske fangene som holdt på å skremme livet av oss den kvelden på Gjestal. De kjenner oss igjen og nikker ut. Så er vi fremme ved det rekvirerte "sykehuset" og guttene blir stuet inn i rommene ovenpå. Vi må en tur nedover igjen til den forlatt sykestuen og hente ting som står igjen. Blant annet den uundværlige Aladinlampe. Sammen med dr. Ødegård går vi nedover. Skytingen er oredøvende, men vi snakker om dagligdagse ting som om vi ikke høret det en gang. Gid for noen skuespillere der er gått tapt i oss! Vi får samlet sammen tingene våre og begir oss av sted igjen. Det er som faren lurer tett innpå oss i ryggen. Vi har helst lyst til å løpe, men tvinger oss til å gå. Fy fattig, den som kunde springe for livet. Men sprang vi nu, følte vi, vilde all redsel styre fram i brystet som en elv i vårfлом, og da vilde vi nok flyte med.

Utenfor sykehuset går diskusjonen livlig. Prøver tyskerne å landsette tropper i Dirdal? Vi i saniteten var likesom litt utenfor den virkelige krig. Den hadde vi ikke noe med, syntes de andre. Aldri før har vi hørt slik en skyting. Det blir nok mange som trenger legehjelp, og mens vi koker og vasker og gjør huset i stand, gjør sykebærerne sig klar til å rykke ut. En liten bil kommer susende og stanser foran huset. Det er 2 unge gutter i 18 års alderen som kommer fra Dirdal med en soldat. Han ser ille medfaren ut og blir lagt inn på sykestuen. Men han er heldigvis ikke såret. Det er et granatsjokk som har tatt knekken på ham. Vi har jo ikke før sett noe slikt, og det er så uhyggelig. Klærne hans er helt gjennembløte og han skjelver voldsomt. Enda i den rene, tørre sengen finner han ikke hvile, og tårene renner mens han tviholder i sengestolpen.

Hva blir det neste, tenker vi. Guttene som har brakt ham hit har meget å fortelle. Tyskerne er blitt kastet grundig tilbake, og de viser stolt fren digre granatsplinter. Men er det ikke mange sårede? spør vi alle. Nei da. Ingen. Vi blir elleville av begeistring. De norske guttene er av rette slaget. Men tyskerne kommer nok igjen med flyene sine.

Foreløpig er faren avverget. Med list og knep fikk vi den nyankomne soldat til å svegle litt mat. Vi steller og stuller med ham etter beste skjønn, forstod liksom at det var ekstra omsorg som skulle til, og det gikk bedre og bedre.

Vi turde ikke tenke på hva som vilde hende dersom tyskerne virkelig hadde klart å trenge gjennem linjene i Dirdal og var kommet oppover.

Alle gårdene her var fullt belagt med soldater og sykehuset lå midt oppi det hele. Var det kommet til slag her, var vi blitt den fineste skyteskive.

Bronkittpasientene måtte tilbake til sitt første losji i sykestuen nede i dalen, for sykehuset måtte ha alle plasser ledige for eventuelle sårede. Uff, helt ned i faresonen igjen, og der blev vi med dem tilbake. Alle var så hyggelige mot oss og vartet opp med de beste historier de hadde til underholdning. Vi hadde nok med å lage mat og få det til å gå på beste måte i et fremmed hus. Da vi omsider skulle få gå til ro for natten, kom en løitnant med beskjed til oss i all fortrolighet, som ikke pasientene skulle høre. Man ventet flyangrep til natten, nårsomhelst og hvorsomhelst. Det var best vi lå med klærne på om natten. Vi skulle bli varslet nærmere. Vi tenkte ikke nærmere over ordet "flyangrep". Vi var trette og med full uniform, lue og støvler krøp vi til køis. Vinduet hadde vi åpent for å kunne høre flyene. Før vi forlot sykehuset hadde vi spurta legene hva vi skulle gjøre dersom noe hendte. Vente på ordre, var svaret. Det svaret kunde vi i sovne, helt unødvendig å spørre om noe der i gården.

Utpå natten våknet vi av fjern flydur. Det var helt mørkt, så vi kunde ingenting se, men i huset var alt rolig, så vi la oss til igjen. Det var nerver det, eller var det ungdommelig og vidunderlig uforstand som hjalp oss.

Det som neste gang vekket oss var en skarp lykt rett i ansiktet. "Ta vekk lyset" ropte vi forarget. enten det nu var venn eller fiende syntes vi det var veldig frekt å lyse oss rett i ansiktet mens vi fredelig lå tett sammen ogsov på en halmmadrass. Unnskyld, sa en stemme på norsk, og så var det i orden. Det var soldater på farten i nattens mørke som også var trette og gjerne ville få hvile litt i en seng. En stund etter banket det på døren. Lotter, nu må dere opp! Det var fort gjort, vi var jo fullt påkledd. Da vi kom ned, satt de andre allerede i stuen. Kaffen var kokt og kl. var 4 om morgenen. Men intet hendte. Angrepet som vi ventet på uteblev.

16/4-1940. Da kl. var 7 tok vi provianten som i løpet av natten var kjørt ut og gikk opp på sykehuset for å avlevere rasjonen dertil. Der hadde det ikke heller vært mye sovn. De fleste hadde sittet oppe hele natten.

I 9 tiden gikk det flyalarm og vi styrtet alle ut på gården og ned i kjelleren. Ingen var særlig engstelige, for vi begynte å bli fortrolige med flyene nu. Det var helst mitraljøser som ble brukt mot bakken, og da måtte vi finne ut i en fart hvilken side av dalen som blev beskutt, og smette inn bak en solid stenmur, alt eftersom det var den ene eller andre siden. Enda hadde vi jo ikke sett hva de kunne utrette av gru når de først satte inn. Men kulene kunde være ille nok. En av legene la sig ned på et

Sanitetstroppen utenfor huset til Ola B. og Gerhardine Gilje. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

øieblikk like idet alarmen gikk. Vi fikk gitt beskjed og han kom sig opp og ut i en fart. Da det blev en liten pause, og vi skulde inn i huset igjen, oppdaget vi to kulehull i puten der legen hadde ligget et øieblikk før. De hadde tatt veien inn vinduet, så lavt gikk flyene uhindret sin kos gjennom dalen.

Flere ganger i løpet av formiddagen har vi måttet ty til kjelleren. Det hadde minket sterkt på maten, og mer fikk vi ikke fra feltkjøkkenet, matforsyningene nådde ikke frem. De ble gjennomhullet av kuler og sjåførene hadde nok med å redde sig selv. De krøp på magen under en klopp og over elven som gikk gjennom dalen. Der lå de i det iskalde snevannet fra fjellene til de så halene av de tyske flyene forsvinne ut dalen.

Mange var vi før, og flere blev vi etter hvert. Det var som om alle tydde til huset med Rødekors-merket. Soldater på vandring frem og tilbake, noen med småskader, og noen veldig trette, og alle var vi like sultne.

Bøndene var over alle hauger og kuene rautet på båsen. Det minnet oss om at det var flere som trengte stell, og et par sykebærere klarte fort jobben å melke. Det var ikke nødvendig å be noen hente inn eggene. De forsvant like fort som høna slapp dem.

Opp i den ene fjellsiden hadde vi oppdaget en hule. Det var begynnelsen til en grube, og en bratt stige førte opp til åpningen. Det var et sikkert stedå få puste ut litt. Men det var vi ikke alene om å mene. Her utfoldet det sig den rene hulebeboelse. Gjennem åpningen hadde vi en flott utsikt nedover hele dalen.

Fra sykehuset kunde vi se flyene som svevet over Dirdal. De satte nu alt inn på å knekke alt der nede. De stupte langs fjellsidene og brukte mitraljøsene for fullt. Helt uhindret kunde de operere. Et slikt målbevist og enkelt angrep var fryktelig å se på. Vilde det komme noen levende fra dette inferno der nede? Angrepet var stadig like intenst, time etter time. Så satte plutselig et av flyene kursen innover dalen. Nu kommer de sammen og tar oss også! Alle på hodet ned i kjelleren. En kraftig eksplosjon ryster huset. En bombe. En bombe her rett for øinene våre. Du store min! De nøiet sig med den ene den dagen. På en eng bortenfor huset viste et krater at her hadde den slått ned, lufttrykket hadde revet hodene av sauene som gikk bundet og beitet mens lammene var blitt kastet langt av sted som noen ullnøster. De hadde klart sig. Efterhvert blev angrepet over Dirdal svakere og det blev stans for en stund. Vi ventet, i full beredskap. Et fløitesystem var satt i gang oppover hele dalen for å varsle flyene. Så fikk vi litt tid på oss for å komme i sikkerhet. Vakter var ute på alle hauger og speidet.

En bil kommer oppover og stanser hos oss, ut hinker en ung gutt. Han var skutt i foten mens han lå og hvilte i sengen. Han får plass i gyngestolen i den ene stuen, mens den andre blir operasjonsstue. Straks etter har vi en igjen. En kamerat fra byen, men han er nesten ikke til å kjenne igjen. Han er også skutt i foten, og det merkelige var at disse to hvilte i samme seng, og nu stod det to par støvletter på gulvet med gapende runde hull.

Nu hadde vi tre sengeliggende å stelle med, og det viktigste for oss blev nesten å holde humøret oppe for dem. Selv om ikke stemmene våre var av beste slaget, så tok vi oss en trall både nu og da.

Skytingen fortsatte og det var ikke så hyggelig å høre den øredøvende knitringen fra maskin gevær og mitraljøser. Men det føltes nok verre for de sårede vi hadde liggende inne i kammerset. En gang kom flyene så fort på oss at vi ikke kom oss ned i kjelleren. Jeg smatt inn i skorstenen på kjøkkenet og klemte mig inn til muren så godt jeg kunne. Så ropte jeg inn til de tre armingene som lå i kammerset: "Ikke vær redd, jeg er på kjøkkenet!" Slå den, i en slik situasjon, men det kom fra hjertet.

Da den ene med hull i foten fikk høre om hulen opp i fjellveggen, var

han ikke til å stanse. Han vilde dit opp, og legene måtte gi tapt. To sykebærere bar ham av sted, og da han kom til stigen, klatret han selv opp med den gipsede foten, og forsvant inn. Kulene suste i luften men her var han trygg. Da kvelden kom og flyene forsvant, måtte han ned igjen til sengen sin. Vi fikk fred for disse dødsfuglene resten av kvalden, og både friske og sårede la sig til å sove, mens vaktene stampet frem og tilbake.

I 12 tiden måtte vi opp, det var en pasient som blev brakt inn. En ung gutt som var forferdelig såret. Han hadde ligget ute fra middagstid med tre skudd i sig, og ansiktet var helt dekket av jord og blod. Han hadde ikke turdet rope om hjelp før tyskerne forsvant og mørket seg på. Det var ikke lite av en påkjenningsfor en ungdom å ligge slik time etter time, redd for å dø. Det var et takknemlig blikk vi fikk da han blev vasket og stelt og legene tok fatt på ham og fikk fjernet to av kulene. Den tredje var kommet inn i nakken, og den turde de ikke ta om natten.

17/4-1940. Så er det atter en ny dag. De sårede skal stelles og ha frokost, med litt fantasi pluss egg og melk får vi laget i stand. Og legene som har hatt en stri tørn, trenger også litt omsorg. Matlysten var ikke rar, men av mat var det heller ingen overflod. Men i ryggsekken til en av de sårede fant vi både litt brød og ost.

Under morgenstellet kom flyene igjen, alle måtte søke dekning. Hva skulle vi nu gjøre? Stuen de sårede lå i var et stort hjørneværelse med vinduer på bege ytterveggene. Det var ikke anledning til å få brakt dem i sikkerhet. Vi fikk heller bli og forsøke å holde motet oppe sammen med dem. Vi spørte med dem så godt vi kunde, kom ikke på at vi som hørte til saniteten kunde bli truffet. Men vi så svetten springe frem på pannen deres hver gang maskin geværene sang. Det blev en hard påkjenningsligg ubehjelplig på en båre, og det gikk ikke i lengden. Vi nyttet høye da flyene forsvant et øieblikk, og sykebærerne fikk brakt en båre ad gangen ut og ned i kjelleren. Til alt hell var det en stor og god kjeller, og på gruen brant et stort bål som gjorde det hyggelig både med lys og varme. Det var jo kaldt ute med sne på fjellene omkring oss. Det var bare den dårligste igjen oppe da flyene kom tilbake og vi måtte stanse bæringen ut. Han lå midt i rummet og jeg stod ved siden av ham og forsikret at de bombet ikke oss som hadde Rødekors på veggen. Jeg følte mig utgammel som en bestemor med mine 20 år, men jeg pratet ived for å holde motet oppe hos oss begge. Da stuper et fly, lyden er tynn som en violinstreng, og solen er oppe og vi ser flyet kaste skyggen rett utenfor vinduene. Det

Sanitetstroppen utenfor løa til Ola B. Gilje. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

braker løs. Vinduene springer og huset rister. Nei, vi må nok ned til de andre i kjelleren. De kommer og henter oss ned i "peisestuen" hvor vi er tettpakket. Jeg har funnet mig en plass på gulvet mellom bårene og praten går helst stille for vi lytter alle etter hvinene fra bombene.

Så kommer bombe nr. 2. Først hvinet og så braket. Lyset går ut. Huset rister voldsomt, vindusglass singler, vi krummer oss sammen, nu kommer huset i hodet på oss! Gjennom larmen roper en "Vi må ut" Ja, ut av huset, tenkte mange. Heller bli skutt ute i det fri enn å bli begravet i mørket. Ut av denne rotlefelle. Det blir et leven ved døren, Deta farer med i trengselen, gjennem en stor kvisthaug over gårdspllassen og ned mot elven. Med bare en tanke i hodet: Uren. Men å nå den var ingen lett sak. To fly satte kurset igjen rett mot sykehuset og stedet hun var. Hun så sig om etter dekning. Ute i elven stod et kvernhus. Hun krøp inn under det, og mens hun stod til knærne i vann og ryggbøyet under kvernen, hørtes den ene bombeeksplosjonen etter den andre. Hun satte over elven og la på sprang alt hun orket, men skråningen oppover var bare løs grus, og innen rekkevidde var bare en eneste sten hvor hun kunne finne foreløpig dekning. Hun klorte sig fast med neglene for ikke å slippe taket. Der hun nu lå hadde hun utsikt over hele dalen. Flyene

opererte 2 og 2 sammen. De dukket frem bak fjellet og hun fulgte dem med øinene der de seilte over hodene og nedover mot gården. Bomlene løste sig ut fra flyene og seilte med hvin mot jorden. Efter et par sekunder kom eksplosjonen og en søile stiger til værs. Den ene bomben følger den andre. Det ser ut til at de har tenkt sig å bombe hver eneste liten gård i dalen. Hjertet banker som om det vilde sprenges. Stenen hun ligger bak kan ikke i lengden beskytte henne. Plutselig kommer en soldat krypende oppover skråningen, han ser dødstrett ut, og hun gir ham hånden og trekker ham opp bak stenen. "Jeg skjønner ikke at jeg lever enda", hvisker han. Det hjalp på Deta at det var enda en som var livredd. Soldaten var ennu mer oppskaket enn henne. Han vil videre. Men uren kan de ikke nå. Plutselig husker hun hulen, og forteller ham om den i en fart. De ser fjellveggen ca. 150 meter foran. Vi tar sjangsen roper soldaten, og da flyene fjerner sig et øieblikk, legger de på sprang og når stigen som fører opp til åpningen. Soldaten smetter opp stigen, og Deta skal til å følge etter, men nå er det for sent. Flyene som er kommet tilbake har oppdaget dem.. Med ansiktet ned kaster hun sig så lang hun er langs fjellet. Flyene lar mitraljøsene klinne løs. Det skvettet i stenene rundt. Nu er det nok slutt. Da skvettet hun til og føler at hun ble truffet i hodet. Det er en vanndråpe fra fjellet, iskald og tung som har falt rett ned i hodet hennes. Hun lever likevel, og nu er hun ikke sen om å ta stigen fatt, og der oppe blev hun formelig trukket inn i hulen. Her er så fullt av soldater at de sitter oppå hverandre. Ingen er videre høi i hatten der de sitter i den 6 m. lange grubegangen. Mørkt er der, og bombene får luften til å dirre. Et langtrukket hvin får dem til å rette sig opp. Det er en bombe som er sluppet rett over hulen, som heldigvis hatr7 m. fast fjell over sig. Lukk opp munnen roper en, og med åpen munn sitter de alle og venter. Det er en evighet av tid, og så kommer braket. Hulen var bombsikker. Den tiden de sitter der i sikkerhet, mens de med gru tenkte på oss i husene, blev som et langt fryktelig mareritt.

Gang på gang forsøker flyene å sende kuler inn gjennem huleåpningen. De må trykke sig sammen mot fjellveggen. Flere timer varer dette. Og da det endelig ble stille, turde de nesten ikke komme ut for å se hva som ville møte dem fra dalen. Det første de ser, er at et av husene er helt borte. De andre husene står, men vindusglass og taksten er slengt hulter til bulter. Nedover dalen siger en tung, svart røk. Det er noen biler som er truffet og kommet i brann. En ung soldat kommer springende fra det ødelagte huset. "Dere må komme og hjelpe kameratene mine" skriker han.

Det utbombede huset til Ommund T. Gilje i «Haijen» der bilavdelingen holdt til. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

Ja, vi var en del igjen på sykehuset. Vi har flyttet oss så langt inn mot veggene som vi kan. Hver gang bombene faller, er det som vi får et trykk i nakken. Det blir så stille der nede. Bålet på peisen kaster et blafrørende lys over gulvet, men det når ikke frem til krokene hvor vi sitter tett sammen.

Bombene faller i ett kjør, og gutten i båren ved siden av mig slipper ikke hånden min. Vi må trøste hverandre som best vi kan. Mellom bombenedslagene hvisker vi sammne, og vi stoler på at Gud er med oss. Jeg blir så forunderlig rolig. Jeg er ikke redd, og tenker at om huset blir bommet så er jeg ikke alene her nede, og uvilkårlig böier jeg mig over gutten på båren som for å beskytte ham når det smeller som verst. så

Restene av en av bilene etter bombingen, trolig også fra «Haijen». Foto: Statsarkivet i Stavanger.

hører vi at flyene fjerner sig, og de kommer ikke igjen. Vi har klart oss, og da jeg går opp trappen fra den mørke kjelleren og opp i den lyse kvelden – følte jeg det som jeg hadde opplevet noe forunderlig. Jeg følte mig bent frem lykkelig, og en av sykebærerne sa så forbauset da han så mig: Du ser ut som du kommer fra en fest. Var du ikke redd? Nei, sa jeg, hvis huset hadde blitt truffet så var vi jo blitt drept momentant. Jaså, sa han, du tenkte ikke på at du kunne ligge der lemlestet og var blitt invalid for resten av livet hvis du hadde overlevet? Du hvor glad jeg var da, for at jeg hadde vært så lite intelligent.

En av legene kjørte av sted med sykebærere og bårer. Det var mange som var blitt ødelagt av de forferdelige bombene. Det var slik en elendighet at det det skrek i oss etter fred!

Så kommer bilene tilbake. For noen tilstander. En av de sårede var så innsmurt av blod fra isse til fot at de turde nesten ikke ta i ham. Han var i huset da bomben traff, og fulgte med ned i kjelleren hvor han ble gravd frem av kameratene.

Forsiktig blir han båret inn i operasjonsstuen, mens de andre blir plassert i ventestuen. Imens var alle ovner fyrt i. 2 primusser kokte med

instrumentene og operasjonsbordet gjort i stand. Vi måtte passe på alltid å ha kokende vann, nye, rene lakerer på bordet, sterile instrumenter fortløpende, og vaskevann for legene mellom hver pasient. Aladinlampen lyste over svette leger som klarte det utrolige i denne provisoriske stuen. Ute blev det etter hvert mørk natt.

I spisesutuen lå de sårede og ventet på bort. Det var en påkjennung for dem. For noen kjekke karer! Ikke et kny hvor meget vondt de enn hadde. De muntret hverandre opp, og spøkte med oss som bare hadde et eneste vannglass til å servere vann i, til hele bundten.

Efterhvert som legene klarer å få fra sig den ene etter den andre, og de prøver å få rette ryggen litt, kommer det beskjed fra Gloppe-dalen hvor et stort slag raser. Der er flere som trenger legehjelp. Det ser ut til at alt skulde komme på en gang. Vi må ikke glemme de som allerede ligger i kjelleren og hører tråkk og stemmer over sig. Av og til tar vi oss en tur ned til dem, hvor de lå i stummende mørke. Alt lys trenges ovenpå. Men med et stearinlys går vi rundt og prater litt med dem og ser hvordan det går. Da hører vi noen gjennomtrengende skrik ovenfra. De sårede i kjelleren spør forferdet hva det var. Det er de sårede fra Gloppe-dalen som er kommet. Det er ille med mange, og Deta går inn i stuen for å se etter. Soldatene fra før ligger med et forferdet uttrykk i ansiktet. I sofaen sitter to som er lettere skadet. De vrir sig der de sitter, for på en båre ligger en ung gutt og skriker. Han skriker så det skjærer i hjertet. Sykebærerne vil helst gå ut, men Deta legger sig på kne ved båren og stryker ham over pannen. Den er som marmor. Han snur hodet og ser på henne, og i øinene var der en så vanvittig smerte å se, at vi alle rygget tilbake. Å hjelpe meg! Herre gud, hjelpe meg! skriker han. Hun prøver å si noe til ham. Legene er snart ferdige og skal ta sig av ham, da vil alt bli godt. "Hele maven min er skutt i stykker" skriker han. Det var for grusomt. Vi kjente hvordan kreftene silte av oss, nei, vi måtte ut og trekke frisk luft, det var ennu meget som skulle gjøres i natt.

Efter 2 timers behandling var legene ferdig med ham som var verst såret under bombardementet. Så endelig fikk den stakkars gutten komme inn til operasjonsstuen. Det blev et trist resultat, han var virkelig skutt i stykker i magen. Han fikk narkose, og blev båret ut i et lite hus hvor 2 sykebærere satt for å hjelpe ham på beste måte. Nu hadde han det godt. Det var rart å se på de andre sårede. De syntes alle at deres egne sår var rene bagateller nu, enda de var stygge nok. En av dem så opp på veggen på et brodert skriftsted og leste høit: "Hittil har herren hjulpet". De tenkte nok alle at de kunne ha vært i hans sted.

Blant de sårede som blev behandlet var også en tysk offiser som var blitt funnet ute i terrenget med stygge skuddsår i benene. Han blir lagt på en båre, og er svært høi i hatten, syntes vi. Han konverserer oss høflig og med høitidelige vendinger. Imens arbeider legene under knitringen fra mitraljøser og dur fra fly. De lukker ørene for alt utenom sitt arbeide. Jeg ligger på alle fire på gulvet og skal vaske vekk etter hver operasjon. Jeg blir så forarget på denne offiseren og på tyskerne i almindelighet, at jeg bruker munn på ham på det beste skoletyske jeg kan prestere, og spør om ikke tyskerne respekterer det Røde kors. Da smiler han og sier: Jo da, så sant det er større enn et frimerke.

Legene svetter og arbeider. Tilslutt er det tyskerens tur, og flyene har ikke gitt fred et minutt. Efterhvert kommer bombene så nær, så nær at alle må springe ut og ned i kjelleren. Der ligger tyskeren ferdig behandlet og bandasjert i ensom majestet i bestestuen. Det var jo hans egne som beskjøt oss. Det går ca. $\frac{1}{4}$ time, så syntes vi alle at det blir for galt. Tysker eller ikke tysker. 4 sykebærere smetter ut av kjelleren og opp trappen, inn i huset. Her tar de tyskeren mellom sig, bærer ham på "gullstol" ned i kjelleren. Her blir han plassert i en gammel gyngestol med føttene på en halmsekk. Vi syntes vi hadde vært så edelmodige, og så tillater fyren sig å spørre om vi har noe mat til han. Vi som har måttet gå til å tak på bondekonens saftforsyninger i mangel på fast føde. Alle er sultne, alle er trøtte, og alle blir forvirret over det enkle spørsmål: "kan jeg få litt mat". Men tenk, han fikk mat av en eller annen som hadde en brødkalk.

Den første som var blitt behandlet, ble overlatt til mig. Han var lagt på en halmmadrass inne i kammerset, og begynte å komme sig etter narkosen. Parafinlampen kastet et sparsomt lys omkring sig, og han fikk sove litt mellom hver slurk vann han fikk i sig. Hvad skulde jeg svare på hans spørsmål, om han vilde komme fra dette uten mén. Hodet var opskrapet, den ene skulderen knust, og begge armene oprevet av splinter. Rygg og bryst var også fullt av splinter, men verst var det gått ut over venstre fot som var ødelagt fra smalleggen og ned.

Mens den ene etter den andre kom under behandling, og vi hadde hendene fulle av arbeide, nådde ryktene oss at tyskerne var på vei oppover dalen. Hvordan det enn gikk, vi hadde vår plass som vi ikke kunne svikte. Vi tenkte med gru på faren som lurte i mørket, og da grålysningen kom og de såredesov på morfinsprøiter, kunde vi rette oss opp og puste ut. Hvordan kunde dette fortsette med huset fullt av sårede, uten mat og med et sanitetsmateriell som var skrumpet betydelig inn? Det var helst hestebandasjer fra første verdenskrig som lå tilbake i kassene, og laken,

Norske soldater, trolig utenfor huset til Alfred Dyrdal nede ved sjøen i Dirdal. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

så stive etter 25 års stillstand i kvadratisk utgave, at de måtte legges i vann for å få dem fra hverandre.

Og mens vi hadde arbeidet hele natten, var det også blitt arbeidet på annet hold. Nordmennene stod rett foran overgivelsen. I 6 tiden kom to tyskere på motorsykkelen kjørende opp foran sykehuset med et hvitt flagg.

Det var blitt fred i dalen, men hvilken fred.

Vår bataljonslege fikk overrakt en del papirer og da motorsykkelen var forsvunnet, ble hele saniteten samlet foran trappen for å høre betingelsene. Vi skulde interneres, og kl. 6 aften hadde vi å møte opp på bryggen i Dirdal. Vår sjefslege var ansvarlig for at alle troppet opp. Men for egen regning la han til at alle som vilde og kunde måtte se å komme sig av sted til fjells og hjemover. De sårede skulde kjøres til sykehus i Stavanger. Matbiten eide vi ikke, slik at de kunde få litt i kroppen før de drog. Men av en pose risengryn kokte Deta en suppe, mens jeg hjalp til å få alle reiseklar. Det blev et sorgelig optog. Den første bilen med bårer hadde ett stort hvitt flagg, et renvasket laken. Og så kom de andre bilene etter. 2 sykebærere fulgte med hver bil, og den ene av legene var selv med for å følge de sårede helt frem til Stavanger. Jeg blev med den bilen hvor de

Seierherrene. Dette er tyske soldater fra Gebirgsjägerkompaniet fotografert på ukjent sted. De ble senere stasjonert i Egersund. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

dårligste var plasert, og kjørte av sted, mens Deta tok sig av huset. Det blev en rar kjøretur. Bilene humpet frem i hjulspor, og overalt var der fremmede, skrekkelig ansikter som ropte og skrek til oss. Vi passerte Dirdal og fikk se de skrekkelige resultater av gårsdagens herjinger. Idet vi skulde svinge opp mot Oltedal, måtte vi stoppe for her var veien sprengt ut. Her traff vi lange rekker av norske, avvebnede soldater som gikk under bevoktning. Disse hjalp oss med å transportere de sårede over grøften, og fikk dem plasert på tyske biler som var møtt opp på den andre siden.

Her tok vi farvel med dem.

De var blitt våre gode venner gjennem noen forferdelige døgn i en bortgjemt dal. Vi hadde opplevet så meget sammen at vi gråt av fortvilelse da overgivelsen kom, og vi forstod at alt dette var forgjeves. De hadde dødd, de hadde lidd, vært dødsens redde, vært utrolig modige, alt forgjeves. Tyskerne hadde knekket oss.

I første omgang ja, sa en stemme inni oss, men aldri for godt. ALDRI. Så var det å komme sig oppover igjen, til resten av troppen vår. Vi trodde

alle at vi av tyskerne vilde bli plasert om bord i en båt, sendt ut på havet og senket. Det skulde vi ikke være med på nei. Så mange som mulig stakk av gårde, oppetter fjellsiden i nattens mulm og mørke. Det gjorde Deta og jeg også.

Vi gikk over fjell og daler i 3 dager, nesten uten mat, uten kart og kompass, redde og trette. Men hjem kom vi, tynne å se til, men glade for å ha livet i behold. Og takknemlige for at vi likevel fikk gi en hjelpende hånd i en stund da vi forstod at det trengtes.

Etterskrift

I Stavanger Aftenblad, mandag 26. august 1946, kan vi lese om «Høgtid og fest i Vatneleiren»:

354 Krigsdeltakere mottok sine utmerkelser av oberst Spørck, Rogaland Regiments sjef i 1940.

354 krigsdeltakere fra felttogene i Norge i 1940 stod oppstilt på feltplassen sammen med offiserer og rekrutter i Vaneleiren. Augustkvelden var varm og stille. Matte solstråler farget skyene purpurrøde, og liene strakte seg myke og grønne mot fjellenes dypblå skygger. En eneste kvinne står blandt 354 krigsdeltakere, Solveig Due-Olsen, f. Bjørns-son.

Solveig sa etter utmerkelsen: Det var festlig og veldig høytidelig å være til stede. Jeg var helt betatt. Traf mange av pasientene mine igjen, og det var selvsagt morsomt.

- Men deres søster, Deta Bjørnsson, hvorfor ble ikke hun dekorert?*
- Det kommer av at hun var bortreist den tid vi skulle sende inn våre piper, så fristen var utløpt da hun kom hjem. Det var synd, for høytideligheten på Vatne er et minne for livet, og dekorasjonen er det jo også gilt å ha. Men vår innsats var jo liten sammen lignet med hva andre senere har utrettet. Dette var jo i krigens første dager, alt var nytt, vi hadde aldri opplevet noen krig før.*